

УДК 124.4:159.955.4

Л. В. Чорна

кандидат політичних наук, доцент,
докторант кафедри філософії, теорії та історії державного управління
Національної академії державного управління при Президентіві України

ЩОДО ПРОБЛЕМИ РОЗУМІННЯ ПОНЯТТЯ «ІДЕЯ» В АНТИЧНІЙ ФІЛОСОФІЇ

Коректне розуміння поняття «ідея» є запорукою проведення філософського аналізу будь-якої проблеми на належному рівні. Адже вказана категорія є своєрідним базовим елементом, необхідним для побудови світоглядної конструкції в будь-якій сфері як філософської думки, так і наукового знання. Вивчення і тлумачення поняття «ідея» викликало інтерес у значної кількості філософів, від найдавніших часів і до наших днів. Серед них хотілося б відзначити таких видатних мислителів, як Демокрит, Платон, Аристотель, Плотін, Аврелій Августин, Рене Декарт, Джон Локк, Джордж Берклі, Девід Юм, Іммануїл Кант, Георг Вільгельм Фрідріх Гегель, Йоган Готліб Фіхте, Карл Маркс. Цю проблему досліджували В. Асмус, Г. Тульчинський, М. Каган, П. Копнін, О. Лосєв, В. Налімов, В. Краус, Т. Кун, А. Лавджой, К. Поппер, Г. Фреге; сучасні українські філософи: В. Барков, В. Заблоцький, В. Корнієнко, Ю. Легенький, Т. Розова, З. Самчук, М. Степико, В. Шинкарук. Проте в статті пропонується зупинитися на осмисленні філософії періоду Античності щодо осягнення поняття «ідея».

Отже, метою статті є дослідження та надання теоретичного визначення поняттю «ідея», заснованого на етимологічному походженні, а також окреслення еволюції його осягнення античними філософами.

На перший погляд «ідея» видається вельми простим поняттям, що етимологічно сягає корінням давньогрецької мови: «*idea*» – це «вид, поняття, образ», нада від «*eidō*» – «бачити», а також прайндоевропейської «*weide*» – «бачити». Слово «ідея» тлумачилось лінгвістами як основна причина та джерело історичного розвитку в ідеалістичній філософії; поняття, уявлення, що відбиває дійсність у свідомості людини, виражає ставлення до неї і є найважливішим принципом світогляду; основна, головна думка, задум, що визначає зміст; план, думка, намір; уявний образ [7, с. 235].

Радянський лінгвіст С. Ожегов розумів ідею як поняття, уявлення, яке відображає дійсність у свідомості людини, є основним принципом свідомості, як уявний образ чого-небудь, поняття про щось; складне поняття, уявлення, що відбиває узагальнення досвіду та виражає ставлення до дійсності; думку, намір, план; основну, головну думку, задум, що визначає зміст чого-небудь. [12, с. 232] У тлумачному словнику російської мови Д. Ушакова вказано, що ідея – це думка, поняття про який-небудь предмет, образ, що осягається розумом (ідея спільного блага, ідея добра, ідея лицарства); умоосяжна, вічна сутність предмета, явища (філос.); основний, істотний принцип світогляду (панівні ідеї, політичні ідеї, боротьба за ідею); основна, головна думка (ідея роману, п'єси, картини); думка, намір, план [5]. Словник В. Даля містить таке визначення слова «ідея»: поняття про речі; розумове поняття, уява, уявлення предмета; розумове зображення; думка, вигадка, винахід; намір, задум [6, с. 8].

Досить цікавим є той факт, що за етимологічним походженням слово ідея також мало значення «вид», «образ»; «бачити». Можна припустити, що за допомогою ідей люди здобуває можливість побачити щось у глибинах своєї свідомості, створити певне уявлення для себе. А отже, і побачити шлях майбутнього розвитку, не лише свого власного, а й суспільного або державного. Проте перш ніж продовжувати цю думку, варто звернутись до традиційних розуміння поняття «ідея» та його аналізу, викладеного у філософських словниках.

Поняття «ідея» широко використовувалось у різних філософських системах для позначення найбільш розвинутих форм духа (пізніше – знання) [8]. В історії європейської філософії виділяють три основні етапи в розумінні ідеї: онтологічний, гносеологічний, соціально-практичний [4, с. 196].

Оскільки людство із самого початку несвідомо сприймає світ у формах своєї діяльності, ідеї мали спочатку об'єктивний характер. Народившись як окреме поняття ще за часів Античності, ідея в той час розумілася як форма осягнення світу в думці. Поява «ідеї» як спеціального поняття належить приблизно V ст. до н. е. Уперше у філософських текстах «ідея» зустрічається в Демокрита, який використовує це слово для позначення атомів, виділяючи зовнішню форму як відмінну рису неподільних матеріальних першопочатків. Демокрит, розвиваючи теорію Левкіппа про «атом» як неподільну частку речовини, яка має істинне буття, визнавав, що атоми мають різну форму. Отже, він уживав для цих первісних часток назву не лише «атом», а й «неподільна форма». Разом із тим у грецькій мові поняття форми іноді зазначалось як «вид», а отже, як «ейдос», «ідея». Варто підкреслити, що в цьому випадку «ідея» передбачала саме форму, вид, обрис. Можна дійти висновку, що саме це значення слова «ідея» використовував Демокрит у своєму вченні про неподільні форми, називаючи ідеями атоми, тілесні форми, частки речовини [3, с. 143]. Із цих неподільних форм і склалися, на його думку, чуттєві речі і світ загалом.

Крім того, існують погляди, що заслуга введення понять «ідея» та «ейдос» у філософський дискурс належить Сократу, який переніс їх у сферу етики. Прагнення останнього до точних дефініцій явищ морального життя вимагало як діалектичного мистецтва розділяти за родами, так і вміння за багатозначністю слів розкрити постійний, самототожний сенс, убачати загальне в одиничному. Цей контекст і позбавив ідею-ейдос суворой визначеності, задавши широке поле значень, від «логічного виду» до «сутності» [1].

Водночас статусу одного з найбільш значущих понять філософської думки «ідея» набула завдяки Платону [13]. При цьому, на відміну від варіантів застосування цього поняття Демокритом, Платон розумів «ідеї» як безтілесні форми, що не можуть осягатися почуттями. Спільним у підходах обох античних мислителів було використання поняття «ідея» як форми, складової істинного буття. Отже, за Платоном, ідеї – це умоосяжні прообрази речей чуттєвого світу, істинне буття, за зразком якого існують речі чуттєвої реальності. Мислитель намагався вдосконалити пояснення природи буття, надаючи своє розуміння істинного буття як такого, що знаходиться за межами матеріального світу.

Як зазначалося вище, терміни «ейдос» та «ідея» походять від грецького «*idea*», що до Платона означало видимі форми речей, іншими словами, зовнішню конфігурацію. Проте надалі за цими поняттями закріпилося значення специфічної природи, внутрішньої сутності речей. Говорячи про ідею, Платон наголошує саме на метафізичній структурі речей, використовуючи як синоніми поняття «*ousia*» (сутність речей) і «*physis*» (природа речей). На думку Платона, істинне буття – це і є ідея.

Античний філософ звів нанівець давній спір щодо змінованої чи незмінної природи буття, оскільки саме він припустив можливість дуалістичного вирішення цього питання. Платон визнав, що існує два види буття: таке, що сприймається чуттєво, та інше, що пізнається через поняття, розумом; реальне та ідеальне; речі й ідеї. Перебуваючи в постійному філософському пошуку, Платон виводить такий метод пізнання, як «друга навігація», що надає можливість відсторонитися від виключно чуттєвого світосприйняття й дійти до раціоналістичного умоосягнення за допомогою інтелекту. Філософ наполягає на тому, що кожна річ має вищу та останню причину свого утворення, що, у свою чергу, має не лише фізичну а й метафізичну природу. Такий

підхід він і називає «друга навігація», на відміну від натуралістичного світосприйняття. «Друга навігація» дала змогу розмежувати два аспекти буття: феноменальний, той, що можна побачити, і, відповідно, метафеноменальний, невидимий, той, що уловлюється виключно інтелектом. Саме це досягнення започаткувало найважливіший етап в історії філософської думки, яка й надалі буде визначена цим розмежуванням. А вже після утворення «другої навігації» з'явилась можливість відокремлено говорити про «матеріальне» й «нематеріальне», «чуттєве» й «надчуттєве», «емпіричне» й «метаемпіричне», «фізичне» й «надфізичне». Відтоді «істинне буття» почало утворювати умоосязну реальність [14, с. 104].

Отже, наведені причини неприродного характеру, іншими словами, умоосязна реальність, були визначені Платоном такими поняттями, як «ейдос», «ідея». Під ідеєю розумілося ментальне уявлення, думка, тобто те, що призводить до психологічного та ноологічного плану. Платонівська ідея – це абсолютно істинне буття, сутність речей, а не витвір розуму.

Проте варто наголосити, що ідеї, за Платоном, – це не просто думки, а те, щодо чого думка мислить, коли вона є свobodною від чуттєвого. Крім того, використовуючи поняття «парадигма», Платон указує, що ідеї утворюють перманентну модель кожної речі, оскільки розкривають розуміння, якою та чи інша річ повинна бути. Одночасно в ученні Платона наголошувалося, що істинні причини речей природного світу, що змінюється, мають бути абсолютними, щоб не піддаватися маніпуляціям суб'єктивного сприйняття. «Ідеї в собі» мають бути незмінюваними, інакше вони не набудуть вищого сенсу та не стануть останніми причинами. Саме такий комплекс ідей, наділених вищезазначеними рисами, увійшов в історію під назвою «Гіперуранія», описаної Платоном у «Федрі» [13, т. 2, с. 135–192]. «Гіперуранія» розуміється Платоном як місцевість, розташована над космосом, що не має предметного втілення. І самі ідеї також, на його думку, у предметному сенсі є неосязними. Гіперуранія пропонується як образ непросторового, умоосязного надприродного світу. Платон наголошує на тому, що ідеї доступні лише найвищій частині душі, тобто відкритому розуму. У діалозі «Держава» він пише, що найвища «ідея» є ідея блага [13, т. 3, с. 291, 508 E]. Благо надає предметам, що пізнаються, «не лише здатність бути пізнаваними, а й здібність існувати й отримувати сутність» [13, т. 3, с. 291, 509 B]. «Благо не є сутність, однак за силою воно перебуває вище за межі сутності. Воно є «непередбачуваним початком усіх благ» [13, т. 3, с. 291, 509 B].

Незважаючи на велику кількість смислових відтінків поняття «ідея», можна виділити три основних його значення (як це пропонується в енциклопедичному словнику з античної філософії): наочно-конкретне, логіко-семантичне та онтологічне. Наочно-конкретне значення, початкове значення ідеї як зовнішнього вигляду, тієї чи іншої даності, що безпосередньо споглядається (у цьому значенні ідея та ейдос є синонімами), можна віднайти в текстах Платона: «Хармід» [13, т. 1, с. 341–371, 157c, 158a, 175d], «Протагор» [13, т. 1, с. 418–476, 315e], «Тімей» [13, т. 3, с. 421–500, 70c, 71a, 49c, 58d, 60b], «Держава» [13, т. 3, с. 383–384, 588c; т. 3, с. 384, 588d], «Політик» [13, т. 4, с. 3–70, 289b, 291b] тощо. Логіко-семантичне значення поняття «ідея» й «ейдос» отримують у ході розробки Платоном мистецтва діалектики слідом за софістами та Сократом. У цьому значенні ідея й ейдос виступають як інструментальні поняття та отримують статус понять із різним змістом. Згідно з Платоном, мистецтво діалектики передбачає вміння, «охоплюючи всезагальним поглядом, зводити до єдиної ідеї (είς μίαν ιδέαν) розрізнені явища», і «зворотну дію – уміння ділити на види (κατ' εἶδη) почленно, згідно з їхньою природою, намагаючись не роздробити жодної частини...» [13, т. 2, с. 135–192, 265de]. У цьому випадку ейдос стає технічним виразом, що позначає роз'єднання цілого (єдиного) на окремі групи, класи, види. Множинності ейдосів Платон протиставляє одиничність ідеї (μία ιδέα), у ній виражається ре-

зультат об'єднання. Усвідомлення принципової відмінності логіко-семантичного та онтологічного значень ідеї-ейдосу, прагнення уникнути їх змішування призводить Платона до термінологічних змін: «справжнє буття», «буття в собі» стають найбільш часто вживаними синонімами ідеї як трансцендентної форми» [1].

Проблема осягнення наведених понять викликала інтерес також і в Аристотеля [2]. Хоча останній був учнем Платона і зазнав значного впливу під час навчання в Платонівській академії, згодом він виступив проти основної доктрини ідеї Платона. Варто зазначити, що з учення Платона щодо ідеальності істинного буття Аристотель сприйняв лише частину. Погоджуючись із Платоном у тому, що саме поняття є засобом пізнання істотних властивостей буття і предметів, Аристотель заперечував безумовну самобутність понять. Він виступав проти існування ідеї поза межами одиничних речей, проте одночасно визнавав, що знання містяться в загальних поняттях, оскільки він стверджував, що буття одиничне, а знання загальне. Аристотель категорично не сприймав протиставлення Платоном понять як єдино дійсних сутностей чуттєвому буттю. У своїх творах Аристотель розвиває критику вчення Платона про ідеї як самобутні сутності, відокремлені від світу чуттєвих речей, а також протиставляє цьому своє власне вчення про відношення чуттєвих речей до понять.

Видатний радянський філософ В. Асмус зводить критику Аристотелем платонівської теорії «ідей» до чотирьох основних заперечень. Основним із них виступає доказ про те, що, розуміючи «ідеї» як самостійне буття, відділене від існування чуттєвих речей, Платон подає теорію, у якій «ідеї» стають марними для пояснення пізнання речей і їх буття. Аристотель зазначає, що платонівські «ідеї» – це прості копії чуттєвих речей, а в їхньому змісті немає нічого, що відрізнялось би від відповідних їм чуттєвих речей. Зокрема, «ідея» людини, отже, не відрізняється від сукупності загальних ознак, властивих кожній окремій чуттєвій людині.

Друге заперечення Аристотеля полягає в тому, що платонівська сфера «ідей» не є корисною також і для чуттєвого існування, оскільки царство «ідей» мало б існувати всередині чуттєвих речей, щоб мати для них значення. Водночас у Платона галузь «ідей» є відокремленою від світу чуттєвих речей, у зв'язку з чим відсутнє обґрунтування для будь-якого відношення між ними. Єдиний зв'язок між двома світами Платон пояснює тим, що речі чуттєвого світу «беруть участь» в «ідеях». Проте, на думку Аристотеля, таке пояснення не надає чіткого розуміння відношення двох світів, а також є неможливим у силу того, що платонівські «ідеї» не є безпосередніми сутностями чуттєвих речей. Наведеними доказами Аристотель відхиляє вчення Платона про відношення чуттєвих речей до «ідей» за буттям.

Третє заперечення Аристотеля впливає з розгляду платонівської теорії про логічні відносини «ідей» між собою та з чуттєвими речами. За Платоном, є логічне відношення загальних і часткових «ідей» між собою, у якому загальне є сутністю часткового. Аристотель, у свою чергу, убачає в цьому суперечність, оскільки одна й та сама ідея може бути субстанцією, тому що, будучи більш загальною щодо підпорядкованої їй часткової ідеї, вона відображується в ній як її сутність, одночасно не буде субстанцією щодо більш загальної порівняно з нею ідеєю, яка й буде сама субстанцією для неї. Крім того, Аристотель знаходить суперечність у Платона також у позиціонуванні відношення між світами чуттєвих речей та «ідей». Так, Платон уважав, що окремі речі чуттєвого світу містять у собі загальне щодо них самих, виводячи звідси твердження про існування світу, окремого від світу речей. Отже, Аристотель указував, що в разі існування світу речей і самобутнього світу «ідей» за аналогією має існувати щодо того загального, що маєтсья між зазначеними двома світами, новий світ «ідей», що буде вже другим світом «ідей», рівнопіднесеним над першими обома світами. Послідовно розвиваючи це припущення, мислитель доходить висновку про існування понад галузю чуттєвих речей не одного, а нескінченної множини світів «ідей». Вищезгадане

заперечення Аристотеля отримало назву «третя людина», оскільки, окрім почуттєвої людини та «ідеї» людини (другої людини), можна припустити існування ще однієї піднесеної над ними «ідеї» людини, отже, «третьої людини».

Останнє, четверте, заперечення Аристотеля проти вчення «ідей» Платона полягало в тому, що ця теорія не надавала пояснення такій властивості речей чуттєвого світу, як їх виникнення та загибель. Ураховуючи те, що ідеї, на думку Платона, створювали окремий, замкнений світ, це не давало мислителю змогу вказати на причину безперервного руху і змін у чуттєвому світі [3, с. 267–271].

Не погоджуючись із платонівським розумінням світу ідей, Аристотель запропонував теорію синтезу матерії й форми як альтернативу поглядам Платона. При цьому він не заперечував надчуттєвого характеру ідей і реальності надчуттєвого, проте вважав, що ідеї – це умосяжне обрамлення чуттєвого. На його думку, надчуттєве складається не з того, що досягається розумом, а з розумових сил, тоді як ідеї є проекцією розумового в чуттєвому. Разом із тим філософ надмірно розмежовував умосяжні форми та чистий розум, або чистий інтелект. І лише через кілька століть стане можливим синтезувати аристотелівську позицію з платонівською, щоб здобути «ноетичний» космос – світ ідей, наявний у думці Бога. За Аристотеля дуалізм Платона, що розподіляв буття на світ ідей і речей, відійшов на другорядний план. Замість цього, створюється новий дуалізм – буття і знання [14].

Надалі представники медіоплатонізму (умовного періоду між Евдором і Плотінієм) зробили певний внесок для відновлення ключових моментів платонівського розуміння ідей. Так, була відроджена «друга навігація» Платона, поволіні поняття надчуттєвого, нематеріального, трансцендентного, відокремившись певною мірою від матеріалізму. Це, у свою чергу, призвело до нового досягнення теорії ідей. Дехто з тогочасних мислителів намагався синтезувати позиції Платона та Аристотеля. Альбін, зокрема, тлумачив ідеї в трансцендентному аспекті: як думки Бога та іманентні форми речей. Оскільки таке розуміння зумовлювало трансформацію всієї структури безтілесного світу, це стало підґрунтям неоплатонізму.

Отже, погляди Платона знаходять своє продовження в неоплатонізмі, у якому ідеї трактуються як певні ідеальні форми, на зразок яких божественний розум створює речі. Так, згідно з поглядами Плотіна [15, с. 30], існують два способи пізнання: почуття й розум. При цьому почуття, на його думку, не може бути засобом пізнання першооснови. Але категорії та загальні поняття розуму не мають стосунку до Єдиного, бо Єдине вище за будь-якого визначення. Однак і категорія буття не може бути застосована до Єдиного, оскільки вона розділяє суще та єдине. Єдине стає предикатом сущого. У свою чергу, за Плотінієм, суще – це те, що має вигляд, форму. Однак до першооснови не можуть застосовуватися ані вид, ані форма: першооснова не може мати жодного образу. Що стосується інших категорій, то вони всі пов'язані з категорією буття й так само, як і воно, не можуть бути застосовані до єдиного. Перше, що виникає з єдиного, на думку Плотіна, – це розум. У розумі давньогрецький філософ пропонує розрізняти поняття речовини, мислиме буття й саме мислення. І нарешті, в якості світу ідей розум складається з видів і форм. Посилаючись на те, що вид не можна уявити інакше, як належно до чогось, Плотін зазначає, що у світі ідей має існувати й «речовина». На його думку, «речовина» ідеального світу (розуму) відрізняється від матерії чуттєвого світу за походженням, будучи народженою від вічності. Матерія чуттєвого світу є такою, що вічно народжується та відбувається. Отже, Плотін підкреслює, що від світу ідей чуттєвий світ відрізняється як світ, протяжний у просторі, такий, що триває в часі й до-стемений, тоді як чуттєвому світу доступна лише тінь істини [3]. Народження духу Плотін розуміє як активність, що походить із єдиного, має оформитися шляхом споглядання й наповнення своєю першооснотою та в подальшого повернення до самої себе. Так, з початку народжується суб-

станція-буття, або зміст мислення, а потім – власна думка. Отже, за Плотінієм, народжується множинність мислення: дух, вдвляючись у себе, наповнюється єдиним і бачить тотальність речей, а отже, й ідей [12, с. 246]. Плотін розумів платонівський світ ідей як дух, підкреслюючи, що ідеї – це не лише мислення духу, а й сам дух і мислення. Плотінівський дух можна розглядати як буття, мислення та життя, а космос вміщує в собі як віддзеркалення кожної ідеї, так і осягнення його всього ідеями [14, с. 246].

Неоплатоніки переосмислили верховну ідею Блага Платона, трансформували її в категорію Єдиного. Єдине – це абсолютна повнота буття, що «переповнює» себе й ніби «переливається» через край. Унаслідок такого «переповнення» та «переливання», яке позначається поняттям «еманація», виникає менш повне буття «Нус» (ум, розум), яке, у свою чергу, через еманацию породжує Логос (душу). Логос-душа є буттям найменшого ступеня повноти, що виявляється в самочинному її роздібненні на окремі індивідуальні душі, які охоплюються небуттям, матерією. Осколки Логосу, зустрічаючись із матерією, стають духом. Згодом три рівні буття неоплатонізму переосмислюються і трансформуються в три «іпостасі», у три «лики» божественної трійці [15, с. 30].

Отже, учення Платона про ідеї як умосяжні прообрази речей чуттєвого світу, істинне буття знайшло підтримку в неоплатонізмі, а надалі й у середньовічній філософії, коли ідеї трактувалися як ідеальні форми, за зразком яких Бог створює речі. Отже, від Античності до Відродження ідеї тлумачилися суто онтологічно. Античні мислителі зробили надзвичайно істотний внесок до розуміння проблеми ідей у філософії. Так, теоретичні надбання цього періоду стали об'єктом вивчення, тлумачення, аналізу для всіх наступних поколінь філософів.

Роль ідей у філософській думці є надзвичайно важливою. Так, застосовуючись у сучасній філософії як абстрактне уявлення про реальний чи можливий об'єкт пізнання, що охоплює знання про його сутність, ідея може тлумачитися у двох сенсах: 1) як структура індивідуальної свідомості, за допомогою якої людина формує знання про об'єкт пізнання (матеріалістичні тлумачення); 2) як принципова риса буття, що в кінцевому підсумку розглядається як складна ієрархія ідей чи як головний задум, проект буття (ідеалістичні тлумачення) [16, с. 325]. Крім того, ідея виконує регулятивну й синтезуючу функцію в практичній діяльності й пізнанні [4, с. 196].

Із найдавніших часів ідеї виконували кілька завдань: вони узагальнювали практичний досвід, сприяли відтворенню різноманітних форм реальності, відображали реальне в ідеальному, а також ідеальне в його недосяжності. Ідеї виступають одночасно як форма відтворення реального світу і як засіб перетворення реальності, освоєння майбутнього.

Ідеї синтезували знання конкретної людини про світ у цілісну картину та систему, слугували людству теоретичною моделлю в поясненні й осмисленні різноманітних процесів у суспільстві; виконували функцію активних евристичних принципів у пізнанні людиною світу; орієнтували науково-практичні пошуки гіпотетичного майбутнього. Більше того, ідеї вплетені в практичну діяльність людей, ставали їхньою метою, а тому в сукупності й впливали так чи інакше на хід загальнолюдського соціального прогресу [11, с. 47–52].

В ідеї об'єктивне піднімається до рівня цілей і прагнень суб'єкта, створений об'єктивно-істинний образ стає його внутрішньою потребою, тим, що він повинен унести у світ за допомогою своєї практичної діяльності [10, с. 248].

Отже, осягнення феномена «ідей» можна визначити як фундаментальну проблему античної філософії. В античній науці, синкретичною формою якої була філософія, поступово формується категоріальна структура людського мислення, ті основні логічні поняття, які є знаряддями теоретичного освоєння світу. На основі цього й виникає філософія як наука, як сфера духовно-теоретичного освоєння дійсності. Саме філософія вивчала та осмислювала світоглядні про-

блеми теоретичними засобами. Будучи раціональним, теоретичним освоєнням світоглядних проблем, філософія від початку свого формування трансформує міфологічне питання «Хто породив світ?» у питання «Із чого світ походить?». Тому першою проблемою, яку порушили античні філософи, була проблема першооснови, першопочатку всього існуючого. Цей принцип визначення одиничного загальним в античній філософії класичного періоду розвив Платон, поширюючи його на світ загалом на Космос. Він стверджував, що за видимим чуттєвим світом приховується дійсний, істинний світ – світ ідей. А чуттєвий світ являє собою тінь світу ідей. У світі ідей перебуває загальне, закономірне, вічне. Чуттєві ж речі безперервно виникають і зникають, рухаються і змінюються, у них немає нічого сталого й істинного. Дійсною сутністю чуттєвих речей є безтілесні форми, що досягаються мисленням. Ідеї щодо чуттєвих речей є одночасно і їхніми причинами, і зразками, до яких вони прагнуть і на які спрямовані. Проте існування одного тільки світу ідей недостатньо для пояснення речей чуттєвого світу. Оскільки речі чуттєвого світу мінливі й плинні, то вони зумовлені не тільки буттям, а й небуттям. Таким небуттям, необхідним для існування речей, Платон оголошує матерію.

Проте, якщо для Платона моделлю, на основі якої він будує картину світу, було відношення «загальне – одиничне», то його учень Аристотель конкретизує її, беручи за аналог людську діяльність. Антична філософія класичного періоду характеризується космоцентризмом, згідно з яким Макрокосм (всесвіт) і Мікрокосм (людина) мають спільну природу та підпорядковані одним і тим самим універсальним законам. Взаємовідносини Макрокосму й Мікрокосму характеризують міра та гармонія. Залежно від підходу до цих взаємовідносин в античній філософії склалися дві протилежні лінії: від Макрокосму до Мікрокосму (доксократика й Демокрит), від Мікрокосму до Макрокосму (Сократ, Платон, Аристотель). Трактатування універсальної закономірності як необхідності, фатуму, долі, якій підпорядковані всі речі та людина, стало можливим завдяки осягненню феномена «ідея».

У розвитку античної філософії після Аристотеля у філософії еллінізму з'являються нові риси. Глибокі зміни відбуваються в розумінні специфіки людського буття, пізнання, а також завдань і цілей філософії та засобів їх реалізації. У період еллінізму закладаються засади нової філософської парадигми: істинне буття – це духовність, що розгортається до космічних масштабів.

Література

1. Античная философия : [энциклопедический словарь] / [П.П. Гайденко, М.А. Солопова, С.В. Месяц, А.В. Серегин, А.А. Столяров, Ю.А. Шичалин]. – М. : Прогресс-Традиция, 2008.
2. Аристотель. Сочинения : в 4 т. / Аристотель. – М. : Мысль. Редакция философской литературы. Академия наук СССР. Институт философии. Серия «Философское наследие», 1976–1983.
3. Асмус В.Ф. Античная философия : [учебное пособие] / В.Ф. Асмус. – 2-е изд, доп. – М. : Высшая школа, 1976. – 544 с.
4. Булатов М.О. Философский словарь / М.О. Булатов. – К. : Стилюс, 2009. – 575 с.
5. Толковый словарь русского языка : в 4 т. / [Г.О. Винокур, проф. Б.А. Ларин, С.И. Ожегов, Б.В. Томашевский, проф. Д.Н. Ушаков]; под ред. Д.Н. Ушакова. – М. : Государственный институт «Советская энциклопедия»; ОГИЗ (т. 1); Государственное издательство иностранных и национальных словарей (т. 2–4), 1935–1940. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://ushakovdictionary.ru/word.php?wordid=19914>.
6. Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка : в 4 т. / В. Даль. – М. : Рус. яз., 1981. – Т. 2 : И–О. – 1981. – 779 с.
7. Ефремова Т.Ф. Новый словарь русского языка. Толково-словообразовательный : в 2 т. / Т.Ф. Ефремова. – М. : Рус. яз., 2000. – Т. 1. – 2000. – 675 с.

8. История философии : [энциклопедия] / составитель и главн. научный редактор А.А. Грицанов. – Минск, 2002. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : yanko.lib.ru.

9. Кобозева И.М. Мысль и идея на фоне категоризации ментальных имен / И.М. Кобозева // Логический анализ языка. Ментальные действия. – М. : Наука, 1993. – 176 с.

10. Копнин П.В. Гносеологические и логические основы науки / П.В. Копнин. – М. : Мысль, 1974. – 568 с.

11. Корнієнко В.В. У пошуках консолідації українського суспільства: національна ідея чи політичний ідеал / В.В. Корнієнко // Нова політика. – 2000. – № 4. – С. 47–52.

12. Ожегов С.И. Словарь русского языка / С.И. Ожегов. – 4-е издание, исправленное и дополненное. – М. : Государственное издательство иностранных и национальных словарей, 1960. – 900 с.

13. Платон. Собрание сочинений : в 4 т. / Платон. – М. : Мысль. Редакция философской литературы. Академия наук СССР. Институт философии. Серия «Философское наследие», 1990–1994. – Т. 1. – 1990. – 860 с.; Т. 2. – 1993. – 528 с.; Т. 3. – 1994. – 656 с.; Т. 4. – 1994. – 830 с.

14. Реале Дж. Западная философия от истоков до наших дней. I. Античность / Дж. Реале, Д. Антисери. – М. : ТОО ТК Петрополис, 1994. – 336 с.

15. Розова Т.В. Людина. Культура. Філософія (Проблема людини в європейській філософії) / Т.В. Розова, Л.В. Чорна. – Київ – Одеса : Освіта України, 2015. – 328 с.

16. Философский словарь / за ред. В.И. Шинкарука. – 2. вид. і доп. – К. : Голов. ред. УРЕ, 1986. – 800 с.

Анотація

Чорна Л. В. Щодо проблеми розуміння поняття «ідея» в античній філософії. – Стаття.

У статті досліджується етимологічне походження поняття «ідея», вивчаються різні підходи до його тлумачення. Окреслюються основні еволюційні етапи осягнення ідеї як філософської категорії античними мислителями. Особливу увагу приділено вивченню філософської спадщини Платона як одного з першопроходців у цій проблемі, критиці його підходів Аристотелем і спробам неоплатоніки синтезувати обидві античні концепції тлумачення поняття «ідея». Розкривається роль ідеї у філософській думці та на підставі проведеного аналізу надаються найбільш ґрунтовні визначення цього поняття.

Ключові слова: антична філософія, Аристотель, ідея, Платон.

Аннотация

Черная Л. В. К проблеме понимания понятия «идея» в античной философии. – Статья.

В статье исследуется этимологическое происхождение понятия «идея», изучаются различные подходы к его толкованию. Определяются основные эволюционные этапы постижения идеи как философской категории античными мыслителями. Особое внимание уделяется изучению философского наследия Платона как одного из первопроходцев в данной проблеме, критике его подходов Аристотелем и попыткам неоплатоников синтезировать обе античные концепции толкования понятия «идея». Раскрывается роль идеи в философской мысли и на основании проведенного анализа представляются наиболее обоснованные определения данного понятия.

Ключевые слова: античная философия, Аристотель, идея, Платон.

Summary

Chorna L. V. To the problem of understanding the “Idea” concept in the Antique philosophy. – Article.

The article studies the etymological origin of the concept “Idea” and various approaches to its interpretation. There is outlined the main evolutionary stages of idea comprehension as a philosophical category in Antique epoch. Particular attention is paid to the study of Plato’s philosophical heritage as one of the pioneers in these problems, to the critics of his approaches by Aristotle, and to the Neo-Platonists attempts to synthesize both antique interpretations of the “Idea” concept. The article reveals the role of ideas in philosophical thought. There are provided the most thorough definitions of this concept.

Key words: Aristotle, Antique philosophy, idea, Plato.